

FRIEDRICH
LIST

SISTEMUL
NAIIONAL
DE
ECONOMIA
POLITICA

Das nationale System

der

politischen Oekonomie.

Von

Dr. Friedrich List.

Erster Band.

Der internationale Handel, die Handelspolitik und der
deutsche Zollverein.

Et la patrie et l'humanité.

Neue unveränderte Auflage.

Stuttgart und Ulmingen,

**J. O. Cotta'scher Verlag.
1844.**

IV 409560 / inv 468

FRIEDRICH LIST

SISTEMUL NAȚIONAL DE ECONOMIE POLITICĂ

ET LA PATRIE ET L'HUMANITE

Ediție îngrijită de prof. dr. Ivanciu Nicolae-Văleanu,
dr. Victor Vasiloiu și dr. Dan Răducanu

UN AUTOR ȘI O DOCTRINĂ A SISTEMULUI NAȚIONAL DE ECONOMIE POLITICĂ. FRIEDRICH LIST

Perioada de constituire și afirmare a economiei politice ca o știință de sine stătătoare a coincis cu perioada de statornicire a capitalismului. Producția și schimbul de mărfuri, ajunse la un înalt grad de dezvoltare, când avuția națiunilor apărea sub forma îngrămădirii de mărfuri, permiteau, dar și solicitau, studiul întemeiat al vieții economice, al legăturilor interne ale acesteia. Mersul triumfal al capitalismului, succesele răsunătoare ale burgheziei în lupta cu feudalitatea au însemnat și triumful economiei politice burgheze clasice. Același mers triumfal însă era însoțit de o accentuare a contradicțiilor orînduirii burgheze și de afirmare a unei opoziții muncitorești tălmăcită pe plan teoretic de socialismul utopic, premarxist.

Clasicismului burghez i-a fost dat să întîmpine nu numai critica economiștilor care luau parte maselor și se situau, într-un fel sau altul, pe pozițiile lor ; față de el s-au născut reacții chiar din sînul și de pe pozițiile burgheziei. Una dintre aceste reacții a constituit-o doctrina economistului Friedrich List, apreciat de F. Engels ca fiind omul care „a sintetizat dorințele capitaliștilor noștri într-un sistem”¹.

I. EPOCA, OMUL, OPERA

Epoca trăită de List era cea a victoriei categorice și a afirmării capitalismului în țările cele mai avansate. Nu în toate țările însă se înfăptuise acest lucru ; multe dintre ele aveau încă de dus o luptă înverșunată împotriva feudalismului, care ceda cu mare greutate în calea afirmării capitalismului, țări care aveau probleme importante de rezolvat pe linia constituirii pieței naționale unitare, a închegării unei industrii naționale și a consolidării burgheziei. Printre acestea se număra și Germania.

¹ F. Engels, *Două cuvîntări rostite la Elberfeld*, în : Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 2, București, Edit. politică, 1958, p. 579.

1. MEDIUL GERMAN ȘI CONDIȚIILE FORMĂRII LUI LIST

Interzicerea comerțului european cu insulele britanice, din cauza blocului continental instituit de Napoleon în 1806, printre alte consecințe o are și pe aceea de încropire a unei industrii pe continent și îndeosebi în statele germane.

Prin desființarea acestuia, odată cu căderea lui Napoleon, produsele industriale engleze invadează din nou Europa și amenință tînăra industrie continentală înfiripată sub protecția lui. Situația aceasta găsește Germania dezmembrată politic în peste 360 de state și stătulețe, inegale ca putere și separate între ele de granițe și de peste 38 de accize și bariere vamale.

Încercarea lui Napoleon de a regrupa statele germane într-o Confederație renană (1806) sau a Congresului de la Viena (1815) de a le grupa într-o Confederație germană nu au dus la efectele așteptate, de extindere a pieței interne, pe care o reclama insistent burghezia germană, în dezvoltare.

Feudalismul, mai puternic decît oriunde în Germania, nu înțelegea să cedeze pozițiile încă dominante pe care le deținea fiecare rege, prinț sau cavaler conducător de stat, preocupat de exacerbarăa puterii personale și de iscodirea de obstacole în fața tendinței de unire a poporului german. Fărîmițarea excesivă a puterii statale devenise o calamitate pentru istoria poporului german și un obstacol serios în calea năzuințelor burgheziei. Un călător robust putea să viziteze într-o singură zi un oraș liber, un stat suveran, un cavaler, un conte, un duce, un prinț și un rege în posesiunile lor. Numai pe partea stîngă a Rinului, în Renania de astăzi, erau nouă episcopate sau arhi-episcopate, șapte ecumenii, două ordine de cavaleri, 76 de principate sau ducate, patru orașe imperiale, și fiecare exercita drepturi suverane pe teritoriul său ².

În condițiile acestea, nuse putea dezvolta producția de bunuri materiale, ea fiind stînjinită și de faptul că statele feudale aveau caracter exclusiv agrar sau predominant agrar. În timp ce stătulețele germane își măcinau energia certîndu-se între ele, Franța și Anglia își consolidează unitatea politică și economică. După ce Anglia se unește cu Scoția în 1707, în 1800 se unește și cu Irlanda, desăvîrșind astfel unitatea insulelor britanice.

Franța își realizase unitatea politică, iar prin desființarea vămilor interioare, în 1791, dobîndește și pe cea economică.

Dornică să-și creeze relații proprii de producție, burghezia germană se angajează și ea în lupta contra feudalismului, subminînd treptat instituțiile acestuia.

Așa a luat ființă Asociația comercianților și fabricanților germani, în primăvara anului 1819, la Frankfurt am Main. Petiția de înființare a acestei asociații a fost redactată de List și adresată Bundestagului. Asociația fixa ca deziderat desființarea barierei și taxelor vamale între statele germane și adoptarea principiului retorsiunii în comerțul cu alte țări.

² Vezi W. Wygodzinski, *Wandlungender deutschen Volkswirtschaft, im 19. Jahrhundert*, Köln, 1912, p. 10.

Friedrich List este numit *Konsulent* al asociației, căreia îi dedică întreaga sa activitate și putere de muncă, ceea ce îi atrage — în același an 1819 — pierderea catedrei la Universitatea din Tübingen, deținerea ambelor funcțiuni fiind considerată de autorități ca incompatibilă.

În gazeta asociației, „*Organ für den deutschen Handels-un-Fabrikantenstand*” (Gazeta comercianților și industriașilor germani), condusă de List, se dezbate probleme legate de libertatea comerțului în interior, de unificarea poștei și legislației industriale și se fac primele incursiuni ale lui List pe teme de economie politică. Pentru câștigarea opiniei publice în favoarea unificării economice a Germaniei, List redactează și publică diverse memorii și întreprinde o serie de călătorii la curțile domnitoare germane și la Viena, unde este primit de două ori de împărat și unde cunoaște și pe reacționarul Metternich, adversarul sau neînduplecat.

Datorită acțiunii sale pentru unificarea economică, istoriografia germană îl recunoaște în unanimitate drept *precursor* al unificării politice a Germaniei.

Despre viața și personalitatea lui Friedrich List s-au scris multe lucrări³, bazate pe o riguroasă documentare. La ele ne-am permite să-l trimitem pe cititorul dornic să cunoască mai multe despre acest mare economist semiautodidact care, prin scrierile lui, fără titluri academice și fără funcții sau mari demnități statale, a exercitat o însemnată înruiere asupra politicii economice din timpul său, dar mai ales după moartea sa. Noi vom reține atenția cititorului doar asupra câtorva momente mai semnificative, care să-i faciliteze înțelegerea sensului și conținutului operei sale.

Friedrich List s-a născut la Reutlingen în Suabia la începutul lunii august 1789, la numai trei săptămâni după izbucnirea Revoluției franceze, în familia plină de copii a venerabilului tăbăcar Johannes List. Puternicele tradiții și orânduiri feudale din țara sa și groaza provocată de Revoluția franceză și de războaiele lui Napoleon, alături de existența unei burghezii germane dornice de afirmare și confruntată atât cu feudalismul german, cât și cu necruțătoarea concurență britanică, au constituit câmpul de observare imediată a lui Friedrich List și climatul în care s-a format personalitatea sa protestatară, în care a gândit și a dat soluții.

Ca elev al școlii de latină din Reutlingen, și-a dovedit inteligența și remarcabilul său talent în „mînuirea condeiului”. Doi ani după școală, practică ucenicia în propria fabrică de tăbăcărie a părinților săi, unde s-a do-

³ Vezi Ludwig Häusser, *Friedrich Lists gesammelte Schriften*, 3 volume, Stuttgart und Tübingen, 1850; Alfred Meusel, *List und Marx*, Jena, 1928; Arthur Sommer, *Friedrich Lists System der politischen Ökonomie*, Jena, 1928; Friedrich Lenz, *Friedrich List, Der Mann und das Werk*, München und Berlin, 1936; *List-Werke*, 12 volume, editate între 1927 și 1935; Victor Vasileoiu, *Fundamentul gândirii lui Friedrich List*, București, 1939; Maurice Bouvier-Ajam, *Friedrich List. Sa vie, son oeuvre, son influence*, Monaco, 1953; Carl Brinkmann, *Friedrich List*, Berlin, 1949; Günter Fabiunke, *Zur historischen Rolle des deutschen Nationalökonom Friedrich List*, Berlin, 1955; Hans Gehrig, *Friedrich List und Deutschlands politisch-ökonomische Einheit*, Leipzig, 1956; Paul Gehring, *Friedrich List, Jugend- und Reifejahre, 1789 - 1825*, Tübingen, 1964.

vedit lipsit de orice aptitudine pentru îndeletnicirile practice și pentru continuarea meseriei lor de tăbăcari.⁴]

După 1806 a fost îndrumat spre cariera administrativă și îl găsim practicant și ajutor de funcționar în mai multe localități, iar mai târziu actuar șef în administrația orașului Tübingen, unde a folosit prilejul să-și completeze cultura, audiind ca simplu auditor, nu ca student, cursurile de cameralistică, de finanțe și de economie politică ale universității orașului, fără să se prezinte la vreun examen. Acolo a făcut prima dată cunoștință cu ideile lui Montesquieu, Adam Smith, J. B. Say, J. J. Rousseau și cu ale clasicilor germani, după care și-a continuat cariera de funcționar administrativ⁴, ajungând în 1816 consilier financiar al statului Württemberg.

Din tinerețe și-a manifestat dezacordul său față de starea lucrurilor, situându-se de partea forțelor progresiste burhezo-democratice ale vremii. A criticat proiectul de constituție al statului Württemberg, a redactat diverse petiții de protest în numele alegătorilor sau a întocmit memorii privind reforma finanțelor locale. În 1816 editează revista „*Württembergische Archiv*” (Arhiva din Württemberg), în care ia atitudine împotriva oprăririi feudale susținând că „o sută de mii de cetățeni trebuie să fie neînduplecați și să-și exercite puterea minții lor — și nu treizeci de aristocrați”⁵.

În 1817, fără să dețină vreun titlu academic, List este numit profesor de practica administrației de stat, în cadrul facultății nou înființate de economie politică, în urma recomandării călduroase a lui Wangenheim, ministrul învățământului, care îl aprecia foarte mult.

Dorind să arate studenților „prin ce mijloace poate fi ameliorată bunăstarea, cultura și puterea Germaniei” și criticând „instituțiile și legile existente”, List este invitat de rege, în 1818, să-i facă „o dojană indulgentă”⁶.

Paralel cu activitatea universitară, List înființează, tot în 1818, „*Verein für Bürgerfreunde*” (Asociația pentru amicii cetățenilor), al cărei organ de publicitate „*Der Volksfreund aus Schwaben*” (Amicul poporului din Suabia) a fost transformat într-o tribună a unui liberalism constituțional, în care se critică samavolnicia birocratică și fiscalitatea excesivă și se militează pentru desființarea barierelor vamale dintre statele germane.

În 1820 List este ales deputat în parlamentul statului Württemberg, unde continuă lupta pentru unificarea economică a Germaniei. Un memoriu îndrăzneț, cunoscut sub numele de „Petiția din Reutlingen”, în care List vorbește de o „birocrăție ruptă de popor, care inundă întreaga țară și își are centrul de greutate în ministere... care menține monopolul administrației publice împotriva oricărei acțiuni a cetățeanului, contra căruia luptă, ca și cum acesta ar constitui un pericol pentru stat”⁷, determină — în februarie 1821 — excluderea lui List din parlament, deschiderea unei anchete

⁴ Günther Fabiunke, *op. cit.*, p. 232, și Hans Gehrig, *op. cit.*, p. 18.

⁵ Paul Gehrig, *op. cit.*, p. 245.

⁶ Hermann Boetsch, *Einkommen und Vermögen von Friedrich List*, Lörrach-Statten, 1936, p. 2.

⁷ K. A. Meissinger, *Friedrich List — der Pionier des Reiches*, Leipzig, 1930, p. 29.

și condamnarea lui — în aprilie 1822 — la 10 luni închisoare, după care el fuge în Franța.

În 1824, la Stuttgart, este arestat și închis în fortăreața Hohenasperg, de unde, în 1825, cu patru luni înainte de ispășirea pedepsei, i se acordă suspendarea acesteia, cu condiția să părăsească imediat Germania.

Din îndemnul lui La Fayette, List pleacă, în vara anului 1825, în America, unde este primit foarte călduros de acesta, la Philadelphia, și pe care îl ia cu el timp de trei luni în triumfală sa călătorie prin Statele Unite. Cu acest prilej, cunoaște noua sa patrie adoptivă și o serie de personalități din viața politică, printre care pe foștii președinți John Adams, Jefferson, Madison, Monroe și Andrew Jackson, care i-au facilitat succesul activității sale în cei aproape șapte ani cât a stat în America.

După o încercare nereușită de a fi fermier, List este redactor și coproprietar al unei gazete săptămânale în limba germană „*Readinge Adler*” (Vulturul din Reading) unde publică o serie de articole politice și economice, pentru ca, după aceea, să-l găsim coproprietarul unei întreprinderi carbonifere, unde a construit o linie de cale ferată după proiectul și îndrumarea sa, pe o distanță de 17 mile.

Fiind chemat să-și spună părerea asupra politicii comerciale americane sub forma a 12 scrisori publicate în 1827 în presă, iar după aceea într-o broșură intitulată *Outlines of american political economy*, Friedrich List pledează pentru protecționism și critică pe Adam Smith, care ia în considerare numai economia indivizilor izolați și economia mondială, ignorând națiunea și economia națională. Lucrarea s-a bucurat de un mare succes și a contribuit în mare măsură la adoptarea de către Congres, în aprilie 1828, a noului tarif vamal protecționist, List fiind considerat ca unul din inițiatorii politicii protecționiste din Statele Unite.

2. ÎMPREJURĂRILE ELABORĂRII SISTEMULUI NAȚIONAL DE ECONOMIE POLITICĂ

În 1832, List se reîntoarce în Germania și se stabilește mai întâi la Ham burg și după aceea la Leipzig, în calitate de cnsul al Statelor Unite, spre a beneficia de imunitatea diplomatică.

Ca reprezentant al ideologiei burgheziei industriale și comerciale germane, List are o viziune clară asupra rolului căilor ferate în vehicularea bunurilor și în extinderea piețelor naționale și se dedică de data aceasta aproape exclusiv acestei probleme, acționând direct asupra lucrărilor care s-au executat apoi în Bavaria, Baden și în Germania centrală.

În 1833 a publicat o lucrare despre calea ferată Leipzig-Dresda, care a trezit interesul autorităților, acestea înființând o întreprindere pentru construirea ei, de la a cărei conducere List a fost înlăturat. Doi ani mai târziu List editează „*Das Eisenbahn-journal*” (Jurnalul căilor ferate), în care mili-

tează pentru un sistem general de căi ferate germane și pentru legătura acestuia cu *Zollverein*-ul, constituit la 1 ianuarie 1834, jurnal suprimat de autorități în 1837. Mîhnit de comportarea concetățenilor săi germani, List pleacă la Paris în același an, în drum oprindu-se la Bruxelles, unde este primit și invitat de regele Leopold al Belgiei să se stabilească în Belgia, după cum îi va propune, mai târziu, și Thiers să se stabilească în Franța, refuzînd ambele oferte.

În toamna anului 1837, la Paris List află de concursul instituit de Academia de științe morale și politice, în legătură cu „... elementele de care o națiune trebuie să țină seama, atunci cînd își propune să adopte libertatea comerțului sau să-și modifice legislația vamală, pentru a concilia în modul cel mai echitabil interesele producătorilor din țară cu ale masei de consumatori”.

List se hotărăște să participe la concurs și, după circa două luni, prezintă lucrarea cu titlul *Le système natureld'économipolitique*, într-un manuscris de 165 de file.

Deși nu i s-a acordat premiul la care se aștepta, lucrarea lui List a atras atenția juriului și a fost notată ca „remarcabilă”, ea prezentînd pentru istoriografia economică importanță, prin faptul că, transformată și dezvoltată, a constituit nucleul de pornire pentru viitorul *Sistem naționalle economie politică*, care l-a consacrat pe List ca mare economist.

Revenit în Germania, în 1840, List are satisfacția să constate că agitația sa pentru construirea de căi ferate este încununată de succes și recunoscută public ca oportună. Universitatea din Jena îi acordă titlul de „doctor honoris causa”, pentru meritele sale în acest domeniu.

În aprilie 1841, apare în editura Cotta, prima ediție din *Sistemul național de economie politică*, cu subtitlul „Volumul I : Comerțul internațional și politica comercială și Uniunea vamală germană”, lucrare care avea să aibă o semnificație aparte pentru știința economică în general, și pentru cea germană în special (volumele II—III, proiectate inițial, nu au mai fost scrise).

În două luni de la apariție, prima ediție se epuizează, urmînd alte două ediții la intervale scurte.

Succesul de librărie al *Sistemului național* este o confirmare a prestigiuului de care se bucura Friedrich List.

I se oferă postul de redactor șef la *Rheinische Zeitung* (Gazeta renană) din Köln, pe care îl refuză din motive de sănătate și pe care îl va ocupa după cîțiva ani Karl Marx. Regele Württembergului îl cheamă în audiență, făcîndu-i cunoscut că nu-l va mai trata ca pe un consul al unei puteri străine, ci ca pe un cetățean württemberghez, amnistiindu-i, în octombrie 1841, pedeapsa dată cu douăzeci de ani în urmă.

În anii următori List desfășoară o intensă activitate gazetărească în coloanele ziarului „*AllgemeinZeitung*” (Gazeta pentru toți), iar în 1843 înființează periodical „*Zollvereinsblatt*” (Gazeta Uniunii vamale) în care tratează probleme referitoare la căile ferate, la industrializarea Germaniei și la protecționismul vamal, contribuind la educarea politică și economică a burgheziei țării sale.

Începînd cu vara anului 1844, List întreprinde o seamă de călătorii la Bruxelles, unde dorea să negocieze un tratat între *Zollverein* și statul belgian, la Viena, la Bratislava și la Budapesta, fiind bine primit peste tot.

La Pesta, el asistă la o adunare, condusă de Kossuth, revoluționarul maghiar de la 1848 și care în 1844 înființase Asociația pentru apărarea industriei naționale. În timp ce acesta vorbea, îl recunoaște pe List în public, își întrerupe cuvîntarea și, îndreptîndu-se spre el, îl prezintă adunării ca pe omul „care a lămurit cel mai bine națiunile asupra intereselor lor reale”, după care o sală întreagă a izbucnit într-un însuflețit : *Eljen* (să trăiască)⁸.

Impresionat de ascensiunea politică și economică a Angliei, de puterea mereu crescîndă a Rusiei și de poziția oscilantă a Franței și decepționat de lipsa de unire a poporului german, se produce o schimbare în conduita lui Friedrich List în 1846, dorind o apropiere de Anglia, în care scop propune încheierea unei alianțe economice și chiar și militare, printr-un memoriu trimis regelui Prusiei și lui Robert Peel în Anglia. În același an, el face o călătorie la Londra, unde discută acest memoriu cu personalități reprezentative ale vieții publice engleze, între care și cu Richard Cobden, reprezentantul liberschimbîștilor, cu care avea să discute mai tîrziu N. Bălcescu, primit de acesta în ianuarie 1850, în calitate de reprezentant al emigrației române de la 1848.

Anglia respinge propunerile lui List. Obosit și suferind, demoralizat și profund îngrijorat de situația materială a familiei, pe care o ruinașe, List își pune capăt zilelor, la 30 noiembrie 1846, la Kufstein, în Tirol, în cursul unei călătorii pornite în vederea însănătoșirii.

Ingratitudinea cu care s-a purtat oficialitatea față de List, cît a trăit, s-a încercat să se șteargă după moartea lui.

I s-au ridicat statui în diverse localități. Reutlingen, orașul său natal, adăpostește sediul lui *List-Archiv*, cutoate documentele care s-au găsit în legătură cu viața și activitatea sa.

În 1925 a fost înființată *Friedrich List Gesellschaft* (Societatea Friedrich List) de un grup de universitari germani, Bernhard Harms, Edgar Salin, Arthur Spiethoff, H. Onken, Erwin von Beckerath etc, care, între 1927—1935, a editat operele complete ale lui Friedrich List, în 12 volume.

Din cauza național-socialismului, Societatea Friedrich List s-a autodizolvat în 1934, reînființîndu-se în 1955, sub conducerea lui Edgar Salin, unul din fondatorii inițiali.

În paralel, la Basel, există și *Friedrich List Institut*, în cadrul căruia se fac comunicări și se publică materiale despre List și despre problemele economiei naționale.

Monumentul cel mai important și l-a durat List singur însă, prin opera lăsată posterității, printr-o doctrină și un sistem de economie politică.

⁸ Ladislau Grossmann, *Friedrich List in Ungarn*, în : „Zeitschrift für die gesamte Staatswirtschaft”, Tübingen, 89. Band, 1930, p. 119.